

مجموعه آثار اخلاقی آیه الله علی مشکینی قدس سره

درس های اخلاق

آیه الله میرزا علی بنکاشی قدس سره

سرشناسه : حمید، ا. یلی، علی، ۱۳۸۶ - ۱۳۰۰
عنوان و ناشر پدید آورنده : درس‌های اخلاق آیت الله میرزاعلی مشکینی قدس سره
مشخصات نشر : قم : موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری : ۵۱۶ س.

ISBN: 978 - 964 - 493 - 814 - 6

وضعیت فهرست نویسی : فیپا، مهر سر
یادداشت : این مدرک در آدرس <http://opac.nli.ir> قابل دسترسی است.
شماره کتاب‌شناسی ملی : ۶۴۶۶۵

پیش‌گفتار

تکریم عالمان و انسان‌های وارسته، نشان پویایی و کمال‌طلبی جامعه به‌شمار می‌رود، چنان که، از قدردانی و احترام سرمایه‌های انسانی خبر می‌دهد.

حضرت آیه الله میرزا علی شکینی رحمته الله علیه، از معدود انسان‌هایی است که علم را با عمل، و زهد و ساده‌زیستی را با بهره‌مندی از لیت‌های اجتماعی، درآمیخت. زندگی ایشان، ابعاد گسترده‌ای داشت که شایسته است بر آن، به‌گیری آیندگان، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد، از جمله:

۱. ویژگی‌های اخلاقی،

۲. تدریس و عالم‌پروری،

۳. تألیف و پژوهش،

۴. فعالیت‌های اجتماعی - سیاسی.

همچنین از ایشان، دست‌نوشته‌های بسیار و نیز درس‌ها و سخنران‌ها، فراوان برجای مانده که شایسته بود برای استفاده جامعه علمی و عموم مردم، آماده بهره‌برداری گردد. به خواست خداوند و اهتمام علاقه‌مندان ایشان، این مجموعه‌ها - تا آن‌جا که امکان دسترسی به آنها فراهم گردید -، آماده‌سازی شده‌اند که اینک به مناسبت همایش بزرگداشت آن مرحوم، انتشار می‌یابند.

خداوند، روح آن انسان بزرگ را قرین رحمت خویش قرار دهد و او را با اولیای صالحش محشور گرداند!

یادداشت دبیر علمی

یکم. نگاهی اجمالی به زندگی آیه الله مشکینی رحمته الله

حضرت آیه الله میرزا علی ابراهیم فیض، معروف به مشکینی در آذرماه سال ۱۳۰۰ شمسی (ربیع ثانی ۱۳۴۰ هجری) در روستای «آلنی» از توابع مشکین شهر، در استان اردبیل، دیده به جهان گشود و در ۸ مرداد ۱۳۷۶ مصادف با نیمه رجب ۱۴۲۸ دار فانی را وداع کرد.

آموزش های اولیه را در نجف اشرف به هنگام حضور پدر برای تحصیل علوم دینی در آن حوزه مقدس، آغاز کرد و پس از بازگشت به وطن نیز با گرفتن علوم دینی را در نزد پدر، ادامه داد. پس از فوت پدر، برای ادامه تحصیل، راهی حوزه علمیه اردبیل شد و چند ماهی در آن جا به آموختن دروس مقدماتی مشغول بود و سپس برای ادامه تحصیل به قم مهاجرت کرد و در حوزه علمیه قم، در درس حضرات آیات: حجت، محقق داماد، بروجردی و امام خمینی - رحمه الله - شرکت جست. در این دوره از زندگی، ایشان، مهاجرت کوتاهی به نجف داشت و حدود هفت ماه در این شهر، زندگی کرد و از محضر اساتید آن دیار، بهره برد؛ ولی به دلیل گرمی هوای نجف و ضعف مزاج، مجبور به بازگشت شد و تحصیل و تدریس خود را در قم ادامه داد.

آیه الله مشکینی یکی از استادان میرز حوزه علمیه قم به شمار می رفت و درس های مقدمات و سطح و نیز درس تفسیر و اخلاق و درس خارج فقه ایشان، مورد توجه بود و شاگردان بسیاری تربیت کرد.

زندگی آیه الله مشکینی ابعادی گسترده داشت. وی از يك سو، مدرّس حوزه‌های علمیه بود و از سوی دیگر، محقق و نویسنده‌ای پُرکار و صاحب آثار فراوان، و در کنار این دو، به فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز - چه پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و چه پس از آن - اهتمام ویژه داشت.

مجموعه تلاش‌های فکری و عملی ایشان در بخش‌های ذیل، قابل دسته‌بندی است:

الف. آثار مکتوب

درست به پنج عنوان از آثار مکتوب آیه الله مشکینی در زمان حیات ایشان به چاپ رسیده بود* و دست‌نوشته‌هایی نیز از ایشان بر جای مانده که پیش از این منتشر نشده‌اند.

* عناوین این کتاب‌ها در این قرار است:

۱. ترجمه قرآن کریم به فارسی،
۲. التفسیر المبسوط (تفسیر سوره آر عمران)،
۳. تفسیر سوره «ص»،
۴. التطوّر فی القرآن (دارای ترجمه فارسی با عنوان تکامل در قرآن)،
۵. المواعظ العددیة (دارای ترجمه فارسی با عنوان نصایح یا سخنان چهارده معصوم)،
۶. فصار الخُمل (احادیث کوتاه، تحت عناوین موضوعی، در جلد)،
۷. مفتاح الجنان (کتاب دعا، تکمیل المصباح المنیر)،
۸. الهادی الی موضوعات نهج البلاغة،
۹. مسلکنا فی العقائد والأخلاق والعمل (دارای ترجمه فارسی با عنوان راه ما)،
۱۰. دروس فی الأخلاق (یک دوره اخلاق، دارای ترجمه فارسی با عنوان درس‌های اخلاق)،
۱۱. الزواج فی الاسلام (دارای ترجمه فارسی با عنوان ازدواج در اسلام)،
۱۲. اصطلاحات الأصول،
۱۳. تحریر «المعالم»،
۱۴. الرسائل الجدیدة،
۱۵. مصطلحات الفقه،
۱۶. الفقه المأثور (دوره فقه به طریزی نوین)،
۱۷. واجب و حرام احکام الزامی (دوره فقه)،
۱۸. واجبات و محرمات در شرع اسلام،
۱۹. تقلید چیست؟،
۲۰. بحثی پیرامون خمس،
۲۱. امر به معروف و نهی از منکر،
۲۲. حاشیه توضیحی بر کتاب مضاربه العروة الوثقی،

ب. تدریس

آیه الله مشکینی در طول زندگی علمی، هیچ گاه تدریس را رها نکرد. وی از اساتید به نام و خوش بیان حوزه های علمیه به شمار می رفت و درس های مقدمات، سطح و خارج را در حوزه ها تدریس کرد و جز آن، درس تفسیر قرآن و درس اخلاق هفتگی نیز داشت.

ج. فعالیت های اجتماعی - سیاسی

فعالیت های سیاسی آیه الله مشکینی پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و همراهی ایشان با نهضت امام خمینی (ره)، بر کسی پوشیده نیست. نام ایشان همیشه به عنوان یکی از برجسته ترین یا ان اهل ساحت بود. برخی از موارد برجسته این فعالیت ها عبارت اند از:

۱. امضای نامه مشرر اعلان مرجعیت امام خمینی،
۲. مهاجرت اجباری به مکه،
۳. تبعید به کرمان،
۴. تبعید به گلپایگان،
۵. تبعید به کاشمر.

د. فعالیت های فرهنگی

آیه الله مشکینی، در کنار فعالیت های اجتماعی - سیاسی، به فعالیت های فرهنگی نیز اهتمام داشت که برخی از آنها عبارت اند از:

۱. تأسیس مؤسسه «الهادی» و چاپ و نشر کتب مفید اسلامی،
۲. تأسیس مدرسه علمیه «الهادی»، جهت پرورش طلاب،
۳. ساخت بیمارستان «الهادی» جهت مداوای اقشار کم درآمد.

۲۳. المنافع العامة (شرح کتاب احیاء الموات شرائع الإسلام)،

۲۴. زمین و آنچه در آن است،

۲۵. قضا و شهادت،

۲۶. حکومت جمهوری اسلامی،

۲۷. کشتکول حکمت.

۵. منصب‌ها و مسئولیت‌ها در جمهوری اسلامی ایران

۱. عضو و رئیس جامعه مدرسین حوزه علمیه قم،
۲. عضو مجلس خبرگان تدوین قانون اساسی،
۳. مسئول گزینش و اعزام قضات، با حکم امام خمینی علیه السلام،
۴. امام جمعه قم، با حکم امام خمینی علیه السلام و آیه الله خامنه‌ای - دام ظلّه -،
۵. عضو و رئیس شورای بازنگری قانون اساسی،
۶. عضو و رئیس مجلس خبرگان رهبری.

دوم. فعالیت‌های علمی همایش

اینک برای سرزدن از تلاش‌های آن مرد الهی و زنده نگه داشتن نام و یاد او و نیز فراهم ساختن زمینه بهره‌برداری و آگاه‌سازی افزون‌تر جامعه علمی و عموم مردم از اندیشه‌ها و زندگی او، تلاش می‌شود تا میراث علمی - ادبی وی، در چهار مجموعه با این عناوین، نشر یابد:

الف. مجموعه آثار آیه الله مشکینی

تصحیح و تحقیق تمامی آثار ایشان اسم از چاپ شده و دست‌نوشته و چاپ آنها در يك مجموعه پنجاه جلدی به ترتیب زیر:

۱. ترجمه قرآن کریم به فارسی، ۱ جلد
۲. تفسیر روان، ۸ جلد
۳. تفسیر مبسوط، ۲ جلد (جلد اول: تفسیر سوره‌های آل عمران، مائده و بحث تکامل در قرآن؛ جلد دوم: تفسیر سوره‌های فاتحه، بقره، لقمان و ص)
۴. رسائل قرآنی، ۲ جلد
۵. المواعظ العددیة، ۳ جلد
۶. قصار الجُمَل، ۲ جلد
۷. مفتاح الجنان، ۱ جلد
۸. الهادي الى موضوعات نهج البلاغة، ۱ جلد
۹. مسلکنا في العقائد والأخلاق والعمل، ۱ جلد

۱۰. دروس فی الأخلاق، ۱ جلد
۱۱. ازدواج در اسلام، ۱ جلد
۱۲. الأصول، شامل «اصطلاحات الأصول» و «تحریر المعالم»، ۱ جلد
۱۳. الرسائل الجديدة، ۱ جلد
۱۴. مصطلحات الفقه، ۱ جلد
۱۵. الفقه المأثور، ۱ جلد
۱۶. التعلیق الاستدلالية علی «شرائع الإسلام»، ۳ جلد
۱۷. التعلیق الاستدلالية علی «العروة الوثقی»، ۳ جلد
۱۸. التعلیق الاستدلالية علی «تحریر الوسيلة»، ۱۰ جلد
۱۹. تحریر «تحریر الوسیلة»، ۱ جلد
۲۰. نوشتارهای فقهی (کتاب، باب، فروع و حرام)، «تقلید چیست؟»، «امر به معروف و نهی از منکر»، «بحثی پیرامون خمس»، «تأثیر طهارة الشهادات» و «زمین و آنچه در آن است»، ۱ جلد
۲۱. رساله‌های فقهی و اصولی، ۳ جلد
۲۲. کشکول حکمت، ۱ جلد
۲۳. گفتارها و نوشتارها (مقالات، مقدمه‌ها، تقریظ‌ها و نامه‌ها)، ۲ جلد
۲۴. حکومت جمهوری اسلامی، به ضمیمه مکتوبات، منتشر نشده، ۱ جلد.

ب. گفتارها

۱. درس‌های تفسیر،
۲. درس‌های اخلاق،
۳. درس‌های فقه،
۴. خطبه‌های نماز جمعه،
۵. سخنرانی‌ها.

ج. یادنامه آیه الله مشکینی

۱. زندگی و مبارزات آیه الله مشکینی (با همکاری مرکز اسناد انقلاب اسلامی)،
۲. آیه الله مشکینی از نگاه دیگران،

۳. آیه الله مشکینی به روایت اسناد ساواک،
۴. آیه الله مشکینی در مجلس خبرگان،
۵. آیه الله مشکینی در جامعه مدرسین،
۶. مجموعه مقالات همایش بزرگداشت آیه الله مشکینی.

د. برنامه‌های دیگر

۱. انشمار خبرنامه همایش،
۲. تولید نرم‌افزار مجموعه آثار همایش،
۳. راه‌اندازی پایگاه اینترنتی.

سوم. دربارهٔ مجموعه آثار

آنچه به عنوان مجموعه آثار عرضه می‌گردد، تمامی نوشته‌ها و مکتوبات چاپ شده و چاپ نشده آیه الله مشکینی است. با استجادهای فراوان، از منزل ایشان و مجلات و کتاب‌ها به دست آمده است.

آنچه کمیته علمی درباره مجموعه آثار به طور اتمام انجام داده، به شرح زیر است:

۱. تنظیم موضوعی نوشته‌ها،
۲. افزودن حدّ اقلّی از علائم ویرایشی،
۳. استخراج مصادر نقل‌ها،
۴. إعراب‌گذاری حدّ اقلّی متون عربی،
۵. اصلاح و تکمیل عناوین،
۶. تهیه فهرست فنی.

و البته در مورد آثار چاپ نشده، در حدّ تصحیح نسخه‌های دست‌نوشته، کار علمی صورت پذیرفته است.

چهارم. دربارهٔ این اثر

یکی از یادگارهای به جا مانده از مرحوم آیه الله میرزا علی مشکینی، درس‌های اخلاق

ایشان است که در مناسبت‌ها و مکان‌های مختلف و بعضاً به صورت مباحث پی در پی ایراد شده است.

در این اثر، همه آن درس‌ها، با حذف مباحث تکراری، گردآوری و پس از عنوان‌گذاری و مستندسازی، به صورت موضوعی تدوین شده است.

گفتنی است، منبع این اثر، بانک صوتی موجود در دفتر حضرت آیه الله مشکینی است که به مؤسسه فرهنگی حکمت اهل بیت (ناشر آثار آیه الله مشکینی) منتقل و پیاده‌سازی شد است. البته احتمال دارد که بخش‌هایی از این درس - گفتارها، پیش از این به صورت نوشته، در نشریات، جزوات، پایگاه‌های اینترنتی یا نرم‌افزارها منتشر شده باشد.

پنجم. تقدیر و سپاس

پایان سخن را باید به پاس است‌های علمی و عملی دست‌اندرکاران اختصاص داد:

نخست، از محققان و اندیشمندانی که در تسبیح آثار و نگارش مقالات، سهمی بزرگ در این همایش داشتند.

دوم، از دست‌اندرکاران دبیرخانه همایش که بارها بر عهده آنان بود. سوم، از بیت آیه الله مشکینی و مسئولان مؤسسه علمی که در تهیه و در اختیار نهادن نسخه‌های چاپی و دست‌نوشته آثار و نیازمندی‌های همایش، حلالانه رسانی دریغ، همراهی داشتند.

چهارم، از مراکز و نهادهای علمی، فرهنگی و اجرایی کشور، به ویژه دفتر اتم و اردبیل. در نهایت از اعضای شورای علمی - سیاست‌گذاری همایش، حضرات آقایان:

۱. آیه الله رضا استادی،

۲. آیه الله محمد محمدی ری‌شهری،

۳. آیه الله سید علی حائری،

۴. حجة الاسلام والمسلمین سید علی قاضی عسکر،

۵. حجة الاسلام والمسلمین سید حسن عاملی،

۶. حجة الاسلام و المسلمین محمد علی مهدوی راد،
۷. حجة الاسلام و المسلمین سید مرتضی قافله‌باشی،
۸. حجة الاسلام و المسلمین علی عبد اللهی،
۹. حجة الاسلام و المسلمین عادل مولایی.

مهدی مهریزی
دبیر علمی همایش

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۵	پیش‌گفتار
۷	یادداشت دبیر علمی
۷	یکم. نگاهی - بسی به زندگانی آیه الله مشکینی رحمته الله علیه
۸	الف. از مردمک ب
۹	ب. تدریس
۹	ج. فعالیت‌های اجتماعی - بسی
۹	د. فعالیت‌های فرهنگی
۱۰	ه. منصب‌ها و مسئولیت‌ها در جمهوری اسلامی ایران
۱۰	دوم. فعالیت‌های علمی همایش
۱۰	الف. مجموعه آثار آیه الله مشکینی
۱۱	ب. گفتارها
۱۱	ج. یادنامه آیه الله مشکینی
۱۲	د. برنامه‌های دیگر
۱۲	سوم. درباره مجموعه آثار
۱۲	چهارم. درباره این اثر
۱۳	پنجم. تقدیر و سپاس
۱۵	مقدمه
۱۵	ویژگی‌های جلسات اخلاق
۱۵	ضرورت برگزاری جلسات اخلاق

۲۰..... راه‌های تسلط بر نفس.....

۲۰..... ۱- نماز.....

۲۲..... ۲- اخلاص.....

بخش اول: عقاید

۲۷..... ۱. مباحث عام.....

۳۲..... اقامه دین، وظیفه پیامبر اسلام و امت ایشان.....

۳۳..... مفهوم اقامه دین.....

۳۸..... مہجوریت و مظلومیت قرآن کریم در میان مسلمین.....

۳۹..... اثر متقابل قرآن کریم بر امت‌ها و جوامع پیشین.....

۴۷..... ۲. شناخت خدا.....

۵۴..... نقش شناخت مسیح از خود در هدایت.....

۶۳..... دلیل وحشت از مرگ راه حل آن.....

۶۵..... ترک گناه مهم‌ترین عامل جلب توفیق.....

۶۷..... ۳. امامت.....

۷۱..... چند نکته کلی درباره نبوت و امامت.....

۸۷..... زهد امام.....

۹۷..... حدود ملک امام.....

۹۷..... اموال تحت تصرف مستقیم امام.....

۹۷..... ۱- خمس.....

۹۸..... ۲- انفال.....

۹۹..... اموال متعلق به بیت‌المال مسلمانان.....

۹۹..... ۱- زکات.....

۹۹..... ۲- زمین‌های مفتوحه.....

۹۹..... ۳- نذرهای عمومی مجهول‌المالک.....

۱۰۰..... کیفیت تصرف امام در اموال تحت تصرف خود.....

حدود تسلط امام بر نفوس مردم.....	۱۰۱
لزوم تطبیق اعمال با معیار کتاب خدا.....	۱۰۴
صفات نائب امام.....	۱۰۶
مفهوم عدالت.....	۱۰۶
زهد نائب امام.....	۱۱۱

بخش دوم: تعلیم و تعلم

۱. علم و دانش.....	۱۱۷
علم - متعلم از منظر اسلام.....	۱۱۷
جایگاه معلم و برخی از حقوق و وظایف او.....	۱۱۸
نکاتی درباره کسب علم.....	۱۲۸
نگاه دقیق اسلام به دانش ها و گوناگون.....	۱۲۹
اقسام دانش ها.....	۱۳۰
معیار فضیلت عالمان از نظر اسلام.....	۱۳۰
اخلاق علم.....	۱۳۳
انواع دانش.....	۱۳۵
۱- دانش های دینی.....	۱۳۵
۲- دانش های روحی و اخلاقی.....	۱۳۵
۳- دانش های مربوط به مسائل دنیوی زندگی انسان.....	۱۳۵
فضیلت های انواع دانش از دیدگاه اسلام.....	۱۳۵
فضیلت دانشجویی و فضایل دانشجویان.....	۱۳۶
ترک معصیت، راه یافتن فرقان.....	۱۴۵
قرآن، راهنمای مسیر.....	۱۴۷
صبر، کلید رسیدن به هدف.....	۱۴۷
۱- بریدن از هر چیزی جز خدا.....	۱۴۸
۲- انتخاب رشته علمی.....	۱۵۰

- ۳- ارتباط با حضرت ولی عصر..... ۱۵۱
- نیت؛ روح عمل..... ۱۵۱
- منشأ نیت..... ۱۵۳
- راه‌های نزدیک شدن به یقین..... ۱۵۴
- ویژگی‌های استاد نیکو..... ۱۵۵
- ۱- هدایت و تربیت در حین تعلیم..... ۱۵۵
- ۲- اخلاص..... ۱۵۸
- اساتید تکوینی و تشریعی انسان در دانشگاه جهان..... ۱۶۱
- اساتید تکوینی انسان در دانشگاه جهان..... ۱۶۱
- الف) مؤلف‌شنوایی..... ۱۶۱
- ب) قوه بینایی..... ۱۶۲
- ج) قوه لامسه..... ۱۶۴
- د) قوه بویایی..... ۱۶۴
- هـ) قوه چشایی..... ۱۶۴
- قوه عاقله..... ۱۶۴
- ۲- اساتید تشریعی انسان در دانشگاه جهان..... ۱۶۷
- کتاب‌های سه‌گانه آفرینش و لزوم مطالعهٔ این کتاب‌ها..... ۱۷۰
- تقرب به خداوند..... ۱۷۲
- اهمیت بحث دربارهٔ آداب تعلیم و تربیت..... ۱۷۳
- لزوم خضوع در برابر استاد..... ۱۷۴
- وظایف استاد..... ۱۷۴
- ۱- تنظیم صحیح مطالب..... ۱۷۴
- ۲- حذف زواید..... ۱۷۴
- ۳- شروع درس با نام خداوند متعال..... ۱۷۵
- ۴- میدان دادن به شاگردان برای اظهار نظر..... ۱۷۵

۵- اختصاص بخشی از وقت کلاس به پرسش و پاسخ.....	۱۷۶
۶- بیان موعظه‌های بیدارکننده در خلال مطالب علمی.....	۱۷۶
۷- بیان تجربیات شخصی.....	۱۷۶
۸- یادکرد نویسندگان و کتاب‌های آن‌ها و اظهار نظر درباره ایشان.....	۱۷۷
۹- خضوع در برابر شاگرد.....	۱۷۷
۲. عقل و فکر.....	۱۷۹
اولت عقل و آثار آن.....	۱۷۹
نقد عقل در انتخاب آیین.....	۱۸۰
معایب عقل.....	۱۸۲
عقلانیت.....	۱۸۳
نشانه عقلانیت، از نظر امام صادق (علیه السلام).....	۱۸۵
آفت قوه عقلانی انسان در بیان امام کاظم.....	۱۸۷
صفت شک.....	۱۸۹
صفت اطمینان.....	۱۹۱
بخش سوم: انسان شناسی	
۱. روح انسان.....	۱۹۷
ماهیت روان انسان.....	۱۹۷
اسامی مختلف روان در آیات و روایات.....	۱۹۸
مراتب روان انسان.....	۲۰۱
صفت ریم.....	۲۱۰
بخشی درباره انقلاب فرهنگی.....	۲۱۲
صفت تکبر.....	۲۲۰
صفت تسلیم و تواضع.....	۲۲۳
صفت قساوت.....	۲۲۵
تطابق صفات چهارگانه روح انسان بر روح حاکم بر جوامع بشری.....	۲۲۶

۲۲۷	ضعف بذر صفات ملکی در نهاد انسان
۲۳۵	صفت تکبر
۲۴۴	پاسخ به دو اشکال
۲۴۹	راحت طلبی
۲۵۵	رابطه صفات جسمانی و روحانی انسان با عدالت خدا
۲۵۷	صفت قساوت دل
۲۶۱	اه رقیق شدن قلب
۲۶۷	ارتباط روح با بدن از نظر آیات و روایات
۲۶۹	مسئله خدای متعال بر موجودات عالم
۲۷۰	امکان انحراف روح از مسیر درست
۲۷۱	خلافت، تمیزی و خلافت تشریعی
۲۷۷	انواع عدالت
۲۷۷	۱- عدالت فقهی
۲۷۷	۲- عدالت اخلاقی
۲۸۰	توانایی ارزیابی روح
۲۸۵	صفات عالی روح
۲۸۵	۱- تعصب
۲۸۶	۲- رسالت
۲۹۱	۲. تعالی = تکامل انسان
۲۹۲	دسته‌بندی صفات انسانی
۲۹۸	انواع حرکات جوهری انسان
۲۹۸	۱- حرکت جوهری جسم
۳۰۰	۲- حرکت روحانی
۳۰۶	ساختار انسان و گرایش‌های او
۳۰۹	مسئولیت انسان در برابر نعمت اختیار
۳۱۰	لزوم محاسبه اعمال و اخلاق

۳۱۰.....	قدرت انتخاب انسان در آیات قرآن
۳۱۵.....	مفهوم حدیث «السعيد سعيد في بطن أمه»
۳۱۷.....	محاسبه نفس
۳۲۲.....	برخورد با خطورات قلبی بد
۳۲۳.....	عزم و اراده از دیدگاه قرآن
۳۲۴.....	انبیای دارای عزم راسخ
۳۲۶.....	آموزه‌ای از عزم و اراده قوی در غیر معصومان
۳۴۱.....	مراحل سه‌گانه رشد معنوی حضرت موسی (ع)
۳۴۴.....	نقش اسناد در تکلیف‌گیری شخصیت انسان
۳۴۷.....	اهمیت در رفتن نسبت به دنیا
۳۴۹.....	مراحل عمر انسان از دیدگاه قرآن کریم
۳۵۰.....	۱- حیات اضعف (حیات جهادی)
۳۵۱.....	۲- حیات ضعیف (حیات بنی)
۳۵۲.....	۳- حیات قوی (حیات حیوانی)
۳۵۳.....	۴- حیات اقوی (حیات روحانی)
	بخش چهارم: اخلاق
۳۵۹.....	۱. صفات پسندیده
۳۷۰.....	چگونگی بروز و ظهور تواضع در روح انسان
۳۷۵.....	اقسام حیا
۳۸۴.....	انواع نعمت‌ها
۳۸۵.....	مهم‌ترین نعمت‌های خداوند
۳۸۶.....	عوامل از دست رفتن نعمت‌ها
۳۸۷.....	انواع اظهار نعمت و تشکر
۳۸۸.....	نعمت‌های برتر و شکرهای برتر
۳۹۰.....	معنای شرح صدر

- ۳۹۲..... نشانه و نتیجه شرح صدر
- ۳۹۳..... شرط هدایت و شرح صدر
- ۳۹۴..... تأثیرات فزاینده شرح صدر در نیل به مقصود
- ۳۹۷..... اصلاح رابطه انسان با خدا
- ۳۹۸..... وظیفه انسان در صورت تضاد رابطه با خدا و خلق
- ۳۹۹..... اثر ترجیح امر الهی بر خوشایند مردم با توجه به نمونه‌های تاریخی
- ۴۰۰..... امام خمینی (قدس سره الشریف) شاهد تاریخی وعده الهی
- ۴۰۲..... خودموعظه‌گری
- ۴۰۲..... مفهوم موعظه
- ۴۰۵..... مقایسه جهاد اکبر و جهاد اصغر
- ۴۰۵..... رمز پیروزی در جهاد اکبر
- ۴۰۹..... تأثیر رفیق بر سزاست انسان در بیان قرآن
- ۴۱۱..... نمونه‌ای از رفاقت‌های میرد نظر اسلام
- ۴۱۲..... بهترین و بدترین رفیق
- ۴۱۹..... مفهوم ذکر الهی
- ۴۲۰..... بعضی از آثار ذکر خدا در زندگی
- ۴۲۵..... ۲. صفات ناپسند
- ۴۲۷..... ۱- طمع سیری ناپذیر
- ۴۲۹..... ۲- هوا و هوس پیروی شده
- ۴۳۲..... نفاق؛ بلایی بر جان امت اسلامی
- ۴۳۳..... انواع نفاق و جایگاه منافقان
- ۴۳۶..... مراحل کمال انسان
- ۴۳۹..... آثار و برکات اجتماعی یقین
- ۴۴۱..... بهره‌برداری مشروع از دنیا
- ۴۴۷..... کالای زندگی دنیا

گوناگون

۴۵۱		اهمیت نعمت جوانی
۴۵۳		مالکیت در اسلام
۴۶۰		شفاعت در اسلام
۴۶۱		بحثی درباره معاد و رجعت
۴۶۲		مرگ و قبض روح
۴۶۳		مهل وقوع قیامت
۴۶۳		چگونگی تبدیل عالم دنیا به قیامت
۴۶۵		برزخ
۴۶۷		حقیقت مرگ
۴۶۷		معاد جسمانی
۴۶۸		بهشت و جهنم
۴۶۹		لذات بهشتی
۴۷۰		سرنوشت اهل دوزخ
۴۷۱		اهمیت توجه به سؤال و جواب قیامت
۴۷۳		یوم الله در اسلام و ادیان پیشین
۴۷۴		معانی مختلف یوم
۴۷۷		فهرست آیات
۴۹۳		فهرست روایات
۵۰۱		فهرست منابع و مآخذ